

Het volk uit Basra (1900-1950)

De geboorte

Nog voor de zon het hart van de hemel heeft ingenomen, loopt een fragiel, slaperig jong meisje stil de trappen op. Ze doet haar best om zo snel mogelijk boven te zijn. Vandaag heeft ze een nieuwe taak, namelijk de ochtendbries opvangen in het grote huis voordat de warme lucht alle ruimte vult. Het is een wedstrijd. De zon is haar tegenstander. Als zij vroeg genoeg de ramen opendoet en op tijd de ramen weer sluit, blijft de temperatuur binnenshuis langer aangenaam.

Eenmaal boven wacht haar een verrassing. De ramen hebben vele lagen, zes maar liefst. Gemaakt van lokaal hout, geïmporteerd hout, glas, van stoffen met verschillende diktes en van ijzeren roosters. Afhankelijk van het seizoen en het weer worden de verschillende lagen gebruikt. Elke laag heeft een eigen functie. Door het combineren van lagen ontstaan weer nieuwe functies. Er zijn veel combinaties van die stomme lagen mogelijk, maar de kleine Selma kent ze niet. Er was vannacht geen tijd om haar moeder, Zaina, te vragen hoe ze het moest doen en nu is haar moeder onbereikbaar. Onverwacht werd Zaina gevraagd om bij de jongedame te blijven. Op verzoek van de jongedame zelf.

Midden in de nacht, toen ze lag te slapen in de kelder, voelde Selma de warme adem van haar moeder op haar wang. Ze fluisterde in haar oor: 'Word wakker, Selma, ik heb je nodig. Word wakker mijn kind, ik moet je spreken voordat ik ga, de jongedame heeft me laten roepen.' Selma is trots op haar moeder. Dat haar moeder de dame bij mag staan bij haar bevalling is een grote eer. Alle kelderbewoners zijn verbaasd dat een van hen gevraagd is.

Maar haar moeder is lief, slim en zachtaardig. Wie zou zo iemand er niet bij willen hebben? Een kind baren is voor een vrouw immers de zwaarste taak die ze in haar leven kan volbrengen. Selma weet dat niet

alle vrouwen de bevalling overleven. In haar hoofd komen herinneringen boven aan haar lieve tante. Selma wordt droevig en de tranen spatten uit haar bruine amandelvormige ogen.

Zittend op de hoogste tree van de derde trap, schudt Selma de nare gedachten van zich af. Ze denkt aan de taak die ze van haar moeder heeft gekregen. De race met de zon kan ze niet uitstellen. Ze bedenkt een combinatie voor de ramen; de houten luiken met grote sterachtige gaten om zo veel mogelijk lucht naar binnen te laten, de linnen laag tegen een onverwachte zandwind en een metalen frame om de twee lagen bij elkaar te houden. De zon stijgt snel, maar voor het komende uur kan nog voldoende frisse lucht naar binnen stromen. Selma is opgelucht.

Het grote huis aan de rivier de Sjatt al Arab is in rep en roer.

Roza, de jongedame, had onverwacht weeën vannacht en ze is amper zeven maanden zwanger. Het kindje zal een zeer klein kindje zijn. Als het al in leven blijft.

Het personeel wisselt verhalen uit over bevallingen. Binnen het uur weet iedereen dat de zus van Musa te vroeg is bevallen van een tweeling, dat de tante van Zahra een misvormd kind heeft gekregen, dat de oma van Abdin elf gezonde kinderen heeft gebaard.

Men leeft sterk mee met de jongedame. Iedereen bidt voor haar volgens eigen geloofsovertuiging. Behalve Zaina heeft niemand ook maar een glimp van haar opgevangen sinds de weeën zijn begonnen. De jongedame heeft eerder laten merken dat ze Zaina vertrouwt. Roza en haar oudere zus Merjam namen haar mee toen ze de stoffen voor de babyuitzet gingen kopen. Zaina, de dochter van de Hoar, het grote moeras, liep achter de twee belangrijke dames met de oogst in haar armen. Haar moerasvolk zou trots op haar zijn geweest.

Iedereen hoopt van Zaina te horen hoe het de jongedame vergaat. Maar hoewel de grote heer al vertrokken is naar zijn werk, durft niemand van het personeel in de buurt te komen van de damesvertrekken.

Saliem Safi, de grote heer en de echtgenoot van Merjam, is de meest geliefde man in dit huis, maar tegelijk de meest gevreesde. Niet omdat hij op het personeel neerkijkt of hen slecht behandelt. Niet dat hij ze niet begrijpt of iets dergelijks. Het tegendeel is eerder waar; hij lijkt iedereen op wonderlijke wijze te begrijpen. Hij vervult ongevraagd hun diepste wensen.

De meesten vrezen zijn onverwachte woedeaanvallen, die niets of niemand ontzien. Dan ontploft hij als een bom en zit er niets anders op dan geduldig te wachten tot alle kruit is opgebrand.

Omdat niemand in de buurt van het kraambed mag komen, hebben Zahra en Karima, de kamermeisjes, de kamers nog niet schoongemaakt. Zij wachten op een teken van Merjam. Maar die heeft haar handen vol aan haar bevallende zus.

Op de trappen van het terras hoopt het personeel op een verlossend bericht. Niemand is in staat het dagelijks werk op te pakken. De zorgen zijn groot, al doet iedereen zijn best om dat te verbergen. Als Karima betrapt wordt op vochtige ogen, zijn de reacties fel.

‘Veeg je tranen snel af, trek het slechte lot niet aan.’

‘Denk alleen aan een goede afloop.’

‘Beheers je mens, straks breng je ons ongeluk.’

Iedereen gelooft dat optimisme het kwade buiten kan houden.

Rond een uur of negen stopt de koets van dokter Fuad al Goeri bij het hek. Hij loopt naar de tuinpoort. Een dokter op huisbezoek is een onmiskenbaar teken van de ernst van de situatie. Abdin, de tuinman, rent bezorgd naar hem toe, groet hem en doet de grote ijzeren

poort open. Zonder dat de anderen op de terrastrappen hem kunnen horen, dankt hij God voor de komst van de dokter. Al Goeri spreekt hem moed in en zegt met een Libanees accent: 'Maak je geen zorgen, Abdin. Wat wij voor haar kunnen doen, zullen we doen. De rest is in Gods handen.'

In de grote ontvangstkamer wordt de dokter opgewacht door Roza's man, Jamil. Zodra zijn blik op de dokter valt, barst Jamil in tranen uit. Al Goeri fluistert iets in het oor van de jonge heer, legt een arm om zijn schouder en loopt met hem naar het vrouwenvertrek.

Buiten wordt Abdin bestookt met vragen over wat Al Goeri gezegd heeft.

'Ik zag de dokter uit zijn koets stappen', vertelt Abdin. 'Ik voel een kramp in mijn hart, ik loop naar hem toe, doe de poort open en laat hem binnen. Ik druk hem op het hart om goed voor haar te zorgen. Hij belooft dat hij zal doen wat in zijn vermogen ligt. Wat zou dat kunnen betekenen? Kan hij haar redden? God is onze redder, maar de dokter kan ook heel veel. Of wou hij zeggen dat het zijn macht te boven gaat? Ik weet het niet, mensen, ik weet het niet. Laten we hopen dat ze het haalt.' Als een zwaar gewicht loopt de tijd door de hoofden van het personeel: langzaam en verstikkend. De kleine kinderen genieten van de verminderde aandacht van hun ouders. Ze krijgen geen taken. Maar in plaats van hun favoriete spel 'de zeven stenen' spelen ze het rustige 'zoek de ring'. Ook zij voelen de beklemmende sfeer.

'De dood vliegt rond het huis', zegt een van de kleintjes, die heel vlug door zijn moeder de mond wordt gesnoerd.

Dan doorbreekt een luid *halhoela** de stilte. De jongedame heeft het overleefd.

Zie voor de met * gemarkeerde woorden de verklarende woordenlijst op p. 391

‘Er is een zoon geboren en hij is kerngezond’, zegt dokter Al Goeri met een stralend gezicht.

Abdin duikt naar de grond en probeert de schoen van Al Goeri te kussen. De dokter trekt de magere tuinman omhoog: ‘Kom op, man. Dank onze Heer die boven is. Ik doe alleen mijn werk.’

De jonge heer Jamil komt naar het terras waar Al Goeri en het personeel zijn. Hij heeft een handvol geld bij zich om te verdelen. Er springen tranen in zijn ogen. Allemaal kussen ze zijn hand. Ze wensen de baby geluk en gezondheid en ze prijzen God.

De kleine kinderen ontvangen hun deel. Ze bedanken de jonge heer met glimlachjes op hun mooie bruine gezichtjes. Ze stoppen het geld in de zakken van hun *disjdasja** en rennen als een wolkje zomerse vlinders naar het kantoor aan de haven. Daar zullen ze het goede bericht doorgeven aan Saliem, de grote heer.

‘Een nieuwe Safi!’ lacht Saliem. Hij hoopt dat zijn vrouw Merjam binnenkort ook een stamhouder zal baren. Hij staat op, pakt zijn zijden colbert, doet rustig zijn handschoenen aan, neemt zijn stok in de hand en zet zijn hoed op. Tevreden kijkt hij in de spiegel.

‘Een man als ik moet laten zien wat een Safi aan eigenwaarde bezit’, mompelt hij.

Voordat hij naar buiten loopt, geeft hij zijn conciërge Jasim de opdracht het goede bericht te verspreiden en aan te kondigen dat het kantoor voor de rest van de dag gesloten is.

Hij grist in zijn zak en overhandigt Jasim een royaal bedrag.

‘Koop wat leuks voor je zoon.’

In de kelder heerst eindelijk rust. De gezinnen zitten elk in een hoekje. Geïmproviseerde wanden van oud hout, kisten en dikke stof bakenen de ruimten van de gezinnen af. In tijden van nood of van vreugde,

worden de wanden weggehaald. Dan deelt men verhalen en gedachten, angsten en gebeden. Vandaag is het zo'n dag.

Abdin zorgt voor de thee. De oude vrijgezel maakt de beste thee in Basra. Als tegenprestatie krijgt hij elke dag eten van een van de dames, die het als hun plicht zien om voor hem te zorgen. De man uit het moeras aan de Perzische kant van de rivier de Sjatt al Arab heeft geen familie in Basra. Zijn vrienden in dit grote huis zijn zijn familie. Het eten verloopt volgens een vast patroon. Oud brood, dadels, olijven en yoghurt worden uit de voorraadkast gehaald en op grote ronde dienbladen, de *siniya's**, gelegd. Dan verzamelt elk gezin zich rond een *siniya*. Zodra de thee geschonken is, beginnen de vaders met het breken van het brood. Ieder kind krijgt een stukje, dipt het in de dikke yoghurt, doet er een stuk dadel op en eet het langzaam op. De moeders wachten tot de kleintjes genoeg hebben. Dan pas beginnen zij met eten. Elk gezin heeft zijn eigen tempo en zijn eigen lastpakken die klagen dat het brood te oud is, dat ze geen honger hebben of dat ze nog steeds honger hebben.

Karima is hard voor haar drie zonen. Ze mogen niet klagen.

'Je eet in stilte.' Zonder haar werk zouden ze op straat opgroeien. Op hun altijd afwezige vader hoeven ze niet te rekenen.

Zahra is een lieve moeder. Het vuile werk laat ze over aan haar man. Dat is de taakverdeling binnen hun gezin. Zij werkt in het huis, hij doet de klusjes en zorgt dat de kinderen gehoorzamen.

Omdat Zaina nog niet terug is, speelt Selma moeder over haar zusje van vier en broertje van twee. Haar vader ziet ze alleen in de winter, als het moeras te koud is en hij niet kan vissen of jagen. Hij komt dan vaker. Dikwijls op een onverwacht moment met een zak vol gedroogde vis, dadels en suikergoed. Voor Zaina neemt hij altijd een nieuwe jurk mee. Het gezin leeft een groot deel van het jaar gescheiden, maar

ze houden het vol dankzij de grote liefde die ze voor elkaar hebben. Op een heuglijke dag als vandaag kan de maaltijd uitgebreider zijn. Ook vanwege het extraatje van de jonge heer, maar niemand heeft zin om vis of vlees te gaan halen en een warme maaltijd te koken. De opluchting over de afloop van de bevalling was voldoende geluk voor vandaag. Nog geen enkele siniya is klaar. Er is veel te bepraten. Niemand heeft het kindje nog gezien. Waarom heeft de jonge heer zoveel gehuild? Zijn dat tranen van vreugde of is er toch iets niet goed? En waar blijft Zaina?

Opeens horen ze geluiden in de ruimte boven de kelder. De stem van de grote heer. Hij roept Karima. Ze moet naar boven komen.

In de kelder dringt langzaam de aangename geur door van vers, op kolen geroosterd vlees. Karima komt na enkele minuten terug, samen met Zaina. Ze dragen allebei een volle siniya met warm brood en kebab. Daarna volgt nog een siniya en nog een.

‘Dit is voor ons’, zegt Zaina. ‘Van de heer Saliem. Hij vraagt ons om te bidden voor de kleine Fuad.’

Er volgen halhoela’s, gejuich en gelach. ‘Hij leve lang, hij leve lang onze kleine heer Fuad.’

De kelderbewoners verzamelen zich in een grote kring rond de feestelijke maaltijd en hier en daar klinken gebedsversjes.

Het kantoor aan de haven

In zijn kantoor aan de haven kijkt Saliem naar het aangemeerde schip uit India. Mannen met een Indiaas uiterlijk rennen naar het schip in de hoop brieven en pakketten van hun dierbaren achter de oceaan te ontvangen.

Saliem nipt van zijn koffie met kardemom. Vanaf de minaret roept de imam met een zangerige stem de moslims op tot het middaggebed. De diepe stem van de imam sluipt in de vermoeide gewrichten en spieren van de hard werkende havenarbeiders en zet iedereen aan tot een verplichte ontspanning.

Ook Saliem, die christen is, kan nu het werk even loslaten. Het grote groene boek waarin hij zijn zaken uitwerkt ligt gesloten met het potlood tussen de pagina's waar hij mee bezig was. De geboorte van Fuad is enkele dagen achter de rug. De toestand van zijn schoonzus en achternicht, Roza, is niet meer zorgwekkend. Hij denkt aan zijn vrouw, Merjam. Hij hoopt dat ze hem deze keer een zoon zal schenken. Jamil en hij hebben samen drie beeldschone dochters en Fuad. Maar daar mag het niet bij blijven. De Safi's moeten veel zonen krijgen. Stevige, trotse mannen die de naam Safi hooghouden.

De gedachte aan een huis vol zonen herinnert hem aan het laatste bezoek van Gaz'al, de sjeik van Al Moehamara, de stad die aan de andere kant van de grote rivier de Sjatt al Arab ligt. Sjeik Gaz'al noemt hem 'mijn beste christenvriend'.

'Komt er een dag dat je ook met hen bevriend raakt?' vroeg Saliem wijzend naar het hoofdkantoor van de Britten in de haven.

'Nooit. Nooit!' zei Gaz'al verontwaardigd. 'Zij zullen nooit van ons volk houden.'

Saliem en Gaz'al doen al heel lang zaken met elkaar. Saliem verheugt zich steeds op zijn bezoeken aan de sjeik, in zijn kasteel aan het grote moeras aan de Perzische kant, te midden van zijn onmetelijke gezin. Eén keer heeft Saliem durven vragen hoe Gaz'al in godsnaam zijn vrouwen tevreden kan houden en of hij nog weet wie wie is? Of hij al zijn kinderen bij hun naam kan noemen? Of hij weleens een moment rust heeft?